

MODERNITÁS MŰEMLÉKI KÖRNYEZETBEN

RÉGI
ÉPÜLETEK

RÉGI ÉPÜLETEK KUTATÓINAK EGYESÜLETE

MODERNITÁS MŰEMLÉKI KÖRNYEZETBEN

MODERNITÁS MŰEMLÉKI KÖRNYEZETBEN

RÉGI ÉPÜLETEK KUTATÓINAK EGYESÜLETE

Budapest, 2023

A kiadvány a 2023. május 19-én tartott konferencia előadásainak szinopszisa

A kiadvány megjelenését támogatta:

Nemzeti
Kulturális
Alap

Szerkesztette

Bardoly István – Haris Andrea

Olvasó- és technikai szerkesztő

Bertók Krisztina

Borítóterv

auri grafika

ISBN 978-615-81520-4-4

© Szerzők

© Régi Épületek Kutatóinak Egyesülete

Kiadja a Régi Épületek Kutatóinak Egyesülete

Felelős kiadó: Haris Andrea elnök

Nyomdai előkészítés: Martin Opitz Kiadó Bt.

Felelős vezető: dr. Tóth Csaba

Nyomta és kötötte: Pauker Nyomdaipari Kft.

Felelős vezető: Vértés Dániel

TARTALOM

Előszó	7
Ferkai András: A múltat végképp eltörölni? Amikor a modern építészet szembesül a történelemmel	9
Dévényi Tamás: Öregek és fiatalok.....	13
Lantos Edit: A magyar műemlékvédelem nyugati kapcsolódásai 1957–1968 között.....	15
Kovács Dániel: „Fiatalító beton-injekció”. Radikális műemléki beavatkozások tervei a magyar modern fénykorában.....	21
Bujdosó Győző: Néhány gondolat a műemlékvédelem és a modern építészet társulásáról.....	25
Fehérvári Zoltán: „Válámi van, dé ném az igazi”	29
Tárkányi Sándor: Modern foghíjbeépítések Sopron műemléki városszövetében ..	33
Rácz Miklós: A Velencei Karta mai megítélése, és új fordításkritikája	35
A kiadvány szerzői	39

A MAGYAR MŰEMLÉKVÉDELEM NYUGATI KAPCSOLÓDÁSAI 1957–1968 KÖZÖTT¹

Lantos Edit

Előadásom apropója az a hetvenszer megosztott Facebook-bejegyzésem, melyet az Erdei Ferenc tervezte veszprémi Szent György-kápolna védőépületének érdekében írtam 2022 elején. Ekkor láttam ugyanis napvilágot a székesegyház rekonstrukciójának látványtervei, s ezeken egy üveg-beton kubus helyettesítette az 1967-ben az Ybl-díj II. fokozatával jutalmazott alkotást. Azok a tervek, majd az építkezés, felszámolták Erdei művét, indokolt lenne tehát egy nekrológ, hiszen a magyar épületanyag egy remek épülettel lett szegényebb. (1. kép) Én azonban ehelyett a civilizált

1. kép. Veszprém, a Szent György-kápolna védőépülete. Tervező: Erdei Ferenc, 1967
(Fotó: Lantos Edit, 2020. március)

¹ Tanulmányom az NKFIH (OTKA) PD-135 530 azonosítójú, *A magyar építészek nyugati tájékozódási lehetőségei 1945 és 1968 közt. A nemzetközi építészeti szakirodalom hatása a korszak építészetére* elnevezésű hároméves – folyamatban lévő – projekt eredményeire támaszkodik.

világban bevett gyakorlattal élek: megosztom a legújabb kutatási eredményeimet, remélve, hogy a korszak építészetének és építészeinek pontosabb ismerete a szakma és a szakmán kívüli világ számára is segíteni fogja annak belátását, hogy az 1945 utáni zárt politikai rendszer az építészet területén nem járt együtt az elmaradottsággal, értéktelenséggel.

A rövid – a magyar építészek nyugati tájékozódási lehetőségeit érintő – tudománytörténeti bevezető után a Műemlékvédelem című folyóirat 1957–1968 között megjelent cikkein keresztül azt vizsgálom, hogy milyen mértékben és formában olvashattak a műemlékügy iránt érdeklődők Nyugat-Európa építészetéről? A vizsgálatot nemcsak a lap szakmai fontossága indokolja, de az is, hogy a hazai műemlékvédelem történetének feldolgozásai részletesen még nem tértek ki erre a kérdésre.² A kutatás során az 1957 és 1968 közötti lapszámokból kijegyzeteltem a nyugati vonatkozású híreket, említéseket. A 770 eltérő terjedelmű, műfajú cikkből 495 tárgyalt magyarországi témát. A fennmaradó 275 cikkből 33 írás nemzetközi témával, 87 szocialista ország emlékeivel vagy kiadványaival, 155 nyugati országgal foglalkozik. A külföldi anyag jelenléte a lap indulásakor kitűzött célt, a szakmai tájékozódást és ismeretterjesztést szolgálta.³

A nyugati híradások egy része a magyar és a nemzetközi szervezetek, intézmények közötti érintkezésekről tájékoztat.⁴ A hivatalos kapcsolatok személyesebb szintjét jelentették a tanulmányutak. A szocialista országokba vezetőek mellett⁵ az első nyugati útról 1959-es az a beszámoló, mely Détshy Mihály és két, az Országos Műemlékfelügyelőségen (OMF) dolgozó kollégája olaszországi útjáról szól.⁶ A Műemlékvédelemben közölt írások alapján tanulmányutak vezettek Olaszországba

² Pl. Dercsényi Dezső: Műemlékvédelmünk három évtizede. *Műemlékvédelem* 19 (1975) 3. 129–135; Fülöp Csilla: Átmenet és újrakezdés (1945–1949). *A magyar műemlékvédelem korszakai*. Szerk. Bardoly István, Haris Andrea. Budapest, 1996. 191–200.

³ Az Olvasóhoz. *Műemlékvédelem* 1 (1957) 1. 1–2, 2.

⁴ Az UNESCO és ICOMOS kapcsolatokról ld.: Fekete Ilona: Műemlékvédelem és örökség Magyarországon: Intézménytörténet, perspektívák, vélemények. *Világosság* 2005, 6. 101–116; Harlov-Csortán Melinda: Műemlékvédelem, kapocs a világgal. *Múltunk* 61 (2016) 4. 113–135; Lővei Pál: Újmagyar műemlékvédelem. *Mozgó Világ* 47 (2021) 7–8. 177–185.

⁵ Pl. Péczely Béla: Magyar Építőművészet. *Műemlékvédelem* 3 (1959) 3. 184–186, 185; S. N.: Jelentés az Országos Műemléki Felügyelőség 1956. évi munkájáról. *Műemlékvédelem* 2 (1958) 3. 129–134, 133; Gerő László: Lengyelországi tanulmányút. *Műemlékvédelem* 2 (1958) 2. 121.

⁶ Többek között: Détshy Mihály: Beszámoló az olaszországi tanulmányútról. *Műemlékvédelem* 4 (1960) 4. 234–242, 234; Zádor Anna: Angol műemlékek között. *Műemlékvédelem* 9 (1965) 1. 52–57; Gergelyfy András: Jelentés az 1960. július 5-étől augusztus 20-áig tartó franciaországi tanulmányútról. *Műemlékvédelem* 5 (1961) 2. 103–108; Szepessy Géza: Finnországi beszámoló. *Műemlékvédelem* 11 (1967) 4. 240–242; C. Harrach Erzsébet: A szomszédos osztrák terület műemléki helyzete. *Műemlékvédelem* 12 (1968) 1. 48–51.

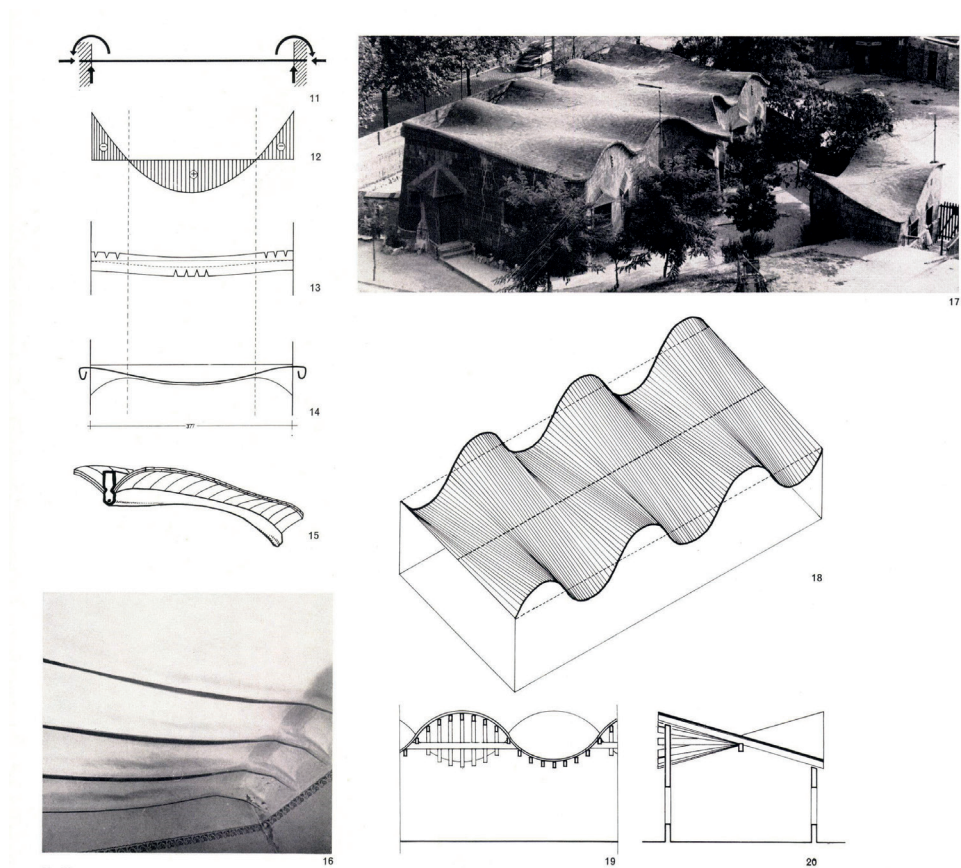
(1959, 1960, 1962, 1963, 1968), Franciaországba (1960, 1965, 1966), az Egyesült Királyságba (1964?), Finnországba (1965) és Ausztriába (1965). Az utazások résztvevőinek és tapasztalatainak részletezése után a nyugati kiadású könyvek és folyóiratok szerepét tárgyalom. Először a szaktanulmányokban felhasznált kurrens irodalmakra térek ki. A vizsgálat azt mutatta, hogy a tanulmányok idézték a témához kapcsolódó időszzerű kis- és nagy monográfiákat, kézikönyveket, ahogyan az elméleti összefoglalásokat is. A szakmai tájékoztatás célzott formája a könyvismertetés. A megadott időszakban 44 nyugati kiadású kötetéről született recenzió, illetőleg ismertetés. Tematikai megoszlásukat tekintve a műemlékvédelem mellett a művészettörténet, az építészetelmélet és -történet dominál. A korszak legfontosabb szerzői, köztük Paul Leon, Nicolaus Pevsner, Bruno Zevi és Lewis Mumford mellett megjelentek a konferencia- és tanulmánykötetek, de a recenzáltak között találjuk az OMF könyvtár egyik új szerzeményét, Le Corbusier An die Studenten. Die „Charte d’Athènes” című könyvét is.⁷

A naprakész tudás közvetítésében már akkor is a folyóiratok játszották a legfontosabb szerepet. A Műemlékvédelem összesen 36 nyugati lap 120 cikkét szemlélte. Ezek közül legnagyobb számban a Bulletin Monumental, a Kunstchronik, a l’Architettura, a Nachrichtenblatt der Denkmalpflege in Baden-Württemberg, az Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege és a Palladio cikkeiből vettek át híreket, információkat. A szorosabban vett műemlékvédelmi, építészettörténeti lapokon túl, nagy számban ismertették vezető nyugati építészeti folyóiratok tartalmait. Ezek között volt az Architectural Review, az Architectural Design, az Architectural Forum, a Baumeister, az Urbanistica és a Werk.⁸ A műemlékügy szakmai és szervezeti kérdései valamint az építészettörténeti és urbanisztikai témák mellett műszaki (Chimiker Zeitung, L’Architecture d’Aujourd’hui) és elméleti területek (Bauen + Wohnen) is előkerültek.⁹ (2. kép) Ahogyan a 20. századi, sőt a kortárs egyetemes építészet emblemikus épületeinek, mint például Erich Mendelssohn 1926-os stuttgarti Schocken áruháza vagy F. L. Wright Robie House-a és tokiói Ho-

⁷ Gerő László: Atti del VII. Congresso Nazionale di Storia dell’Architettura Palermo. *Műemlékvédelem* 2 (1958) 4. 246–251; Gerő László: Studies in architectural history... *Műemlékvédelem* 6 (1962) 1. 56–60; Gerő László: Le Corbusier: An die Studenten. Die „Charte d’Athènes” (Hamburg, 1962). *Műemlékvédelem* 8 (1964) 1. 59–60; Tóth Melinda: Új külföldi könyvek az OMF könyvtárában. *Műemlékvédelem* 8 (1964) 3. hátsó belső borító.

⁸ Pl.: A *Werk* 48 (1961) 6, műemléki felújításokkal foglalkozó tematikus számáról; Gerő László: Felújítás és fenntartás. *Műemlékvédelem* 7 (1963) 1. 55–59.

⁹ Antalné Czétényi Piroska: Új szerkezet alkalmazása a műemlékvédelemben. *Műemlékvédelem* 6 (1962) 4. 243–244; Kubinszky Mihály: Jürgen Joedicke: Willkür und Bindung im Werk von Antonio Gaudi. Bauen + Wohnen ... *Műemlékvédelem* 5 (1961) 4. 252–253.

2. kép. Jürgen Joedicke: Willkür und Bindung im Werk von Antonio Gaudi. *Bauen + Wohnen* 14 (1960) 5. 184.

tel Imperial épülete vagy Le Corbusier Villa Savoya védettséget érintő problémák.¹⁰ Habár a nyugati példák elsősorban a történelmi városképeket érintő rekonstrukciók kapcsán merültek fel, és csak elvétve hoztak fényképes példát modern építészeti megoldásokra, az állásfoglalás egyértelmű: „Nekünk, akiknek – úgy mondhatnám – hivatali kötelességünk történelmi összefüggésben vizsgálni az építészetet, a fejlődés törvényeit, sokszorosan hangsúlyoznunk kell, hogy abból, amit ma építünk,

¹⁰ Péczely Béla: Újabb kegyetlen gyilkosság készül Németországban (L'Architettura No. 1, 1959. 43.). *Műemlékvédelem* 4 (1960) 1. 62; Péczely Béla: Az új építészettörténet alkotásainak védelme (L'Architettura No. 4, 1959. 46.). *Műemlékvédelem* 4 (1960) 1. 62–63.

3. kép. Franz Steinbrüchel–E. U. Kragel: Martin Luther-Kirche in Zürich. *Werk* 46. (1959) 8. 295.

holnap vagy holnapután csak úgy lehet valami értékes műemlék, ha az tartalmában és formájában a legmaibb, a legjobb értelemben vett hipermodern.”¹¹

A tájékozódás vizsgálatok a fentiekén túl számításba kell venni az említett lapok nem szemlézett cikkeit és lapszámait is. Ilyen volt példának okáért a *Werk* 1959. 8. száma, melyből Péczely Béla háromszor is publikált. Ez a modern protestáns templomépítéssel foglalkozott, benne izgalmas svájci és finn példákkal a kortárs építészet formáiról, a modern alaprajzokról, térszervezésekről, tömegformálásról, homlokzati megoldásokról és lefedésekről.¹² (3. kép) Emellett pedig az ismertetett lapokból legtöbbször nemcsak az adott füzet állt az OMF kutatói, építésszei rendelkezésére, hanem a teljes évfolyamok is megtalálhatóak voltak az OMF illetőleg a Műegyetem Műemléki és Építészettörténeti tanszékének könyvtárában. Erdei Ferenc veszprémi tervezésekor, 1959-ben az OMF könyvtárában hozzáférhető többek között az *Architectural Review* 1959–1961-es évfolyamaihoz az Archi-

¹¹ Ferenczy Károly: Kastély-műemlékeink. *Műemlékvédelem* 5 (1961) 1. 30–44, 44.

¹² Péczely Béla: Luzern mellett, az Eigenthalban. *Műemlékvédelem* 4 (1960) 2. 114; Péczely Béla: A schaffhauseni Münsteren... *Műemlékvédelem* 5 (1961) 4. 241; Péczely Béla: Technika és természetvédelem. *Műemlékvédelem* 5 (1961) 4. 242.

tectural Forum 1953, 1958-as, a Technique et Architecture 1953-as lapszámaihoz.¹³ Közülük az 1953. februári Architectural Forum bő 30 oldalas, gazdagon illusztrált összeállítást hozott a fémszerkezetes és betonhéjazatos lefedésekről.¹⁴

A Műemlékvédelem című lap nyugati anyagának vizsgálata azt mutatta, hogy a leközölt tudás mennyiségében és minőségben egyaránt jelentős volt. Erdei és munkatársai nyugati tájékozottsága a fentiek alapján is érdeminek mondható, ám kétségtelen, hogy a további kutatások megerősítik majd azt az állítást, hogy a magyar műemlékes építészek értették és használták a kortárs nyugati építészet formanyelvét, és a legtehetségesebbek (mint például Erdei Ferenc) épületei az egyetemes építészettörténet részét képezik.

---

¹³ Az adatok a MÉM MDK könyvtárának katalógusa alapján.

¹⁴ Building Engineering: Why does the space frame promise greater design freedom and lower costs in the new era of building? Trend toward space-frame structure presages a revolution in architecture. *Architectural Forum* 98 (1953) 2. 150–187.